

متن و حاشیه

هدف‌های رفتاری: پس از پایان این فصل هنرجو باید بتواند:

- ۱- اشکال مختلف حاشیه را توضیح دهد.
- ۲- انواع حاشیه را توضیح دهد.
- ۳- حاشیه‌های نقش‌دار را نام ببرد.
- ۴- اجزای حاشیه (برگردان، واگیره و انواع آن، گوشه و انواع آن) را طراحی کند.
- ۵- متن و اجزای آن را تفکیک کند.
- ۶- انواع روش‌های پر نمودن زمینه را شرح دهد.

متن و حاشیه

را در طراحی سنتی ارائه می‌نمایند. این شکل‌های کوچک‌تر براساس زمینه و موقعیتشان در طرح کلی، نام خاص خود را پیدا می‌کنند و عبارت‌اند از: ۱- حاشیه ۲- متن
بنابراین، حاشیه و متن، بر اساس موقعیت، تقسیم‌بندی‌های گوناگونی دارند و این تقسیم‌بندی‌های پی‌درپی، از عوامل تعیین‌کننده‌ی تنوع و غنای طراحی سنتی هستند.

اجرای طرح در زمینه

اصولاً طراحی سنتی، بدون داشتن هدف و انگیزه، امکان‌پذیر نیست؛ زیرا تابع قواعدی است که با آن شکل می‌گیرد و توسعه می‌یابد. در طراحی سنتی نوع کاربرد، تعیین‌کننده‌ی روش اجرایی طرح است. زیرا در این شرایط طراحی کردن، اساس و پایه‌ای مشخص پیدا می‌کند که هدایت‌کننده‌ی طراح در امر طراحی است.

حاشیه

حاشیه، به قسمت‌های کناری فضای طراحی شده گفته می‌شود، که طرح کلی را مانند حصاری (دیوار یا قاب) دربر می‌گیرد و بر اساس موضوعیت و کاربرد، تقسیم‌بندی و طراحی می‌گردد.

اشکالی که معمولاً در طراحی سنتی به کار گرفته می‌شوند عبارت‌اند از، مثلث، مربع، مستطیل، دایره و بیضی. این اشکال بیش‌تر قالب موضوع طراحی سنتی هستند. خود این اشکال، به شکل‌های کوچک‌تر و متنوع‌تری تقسیم می‌شوند و نقش دقیق‌تری

شکل ۱-۴

بودن، در طراحی سنتی برای رشته‌های گوناگون صنایع دستی و سنتی کاربرد فراوانی دارد و بر اساس کاربرد در رشته‌های مختلف نام‌های گوناگون دارد.^۱

۲- حاشیه‌ی نقش‌دار: شامل الف - ساده (کم کار) ب - پیچیده (پُرکار)

الف - حاشیه‌ی نقش‌دار ساده^۲: روش طراحی و اجرا
۱- ترسیم حاشیه با دو خط موازی با فاصله و طول

دل‌خواه

۲- تقسیم حاشیه به قطعات مربع

۳- طراحی نقش‌های متداخل (مطابق شکل)

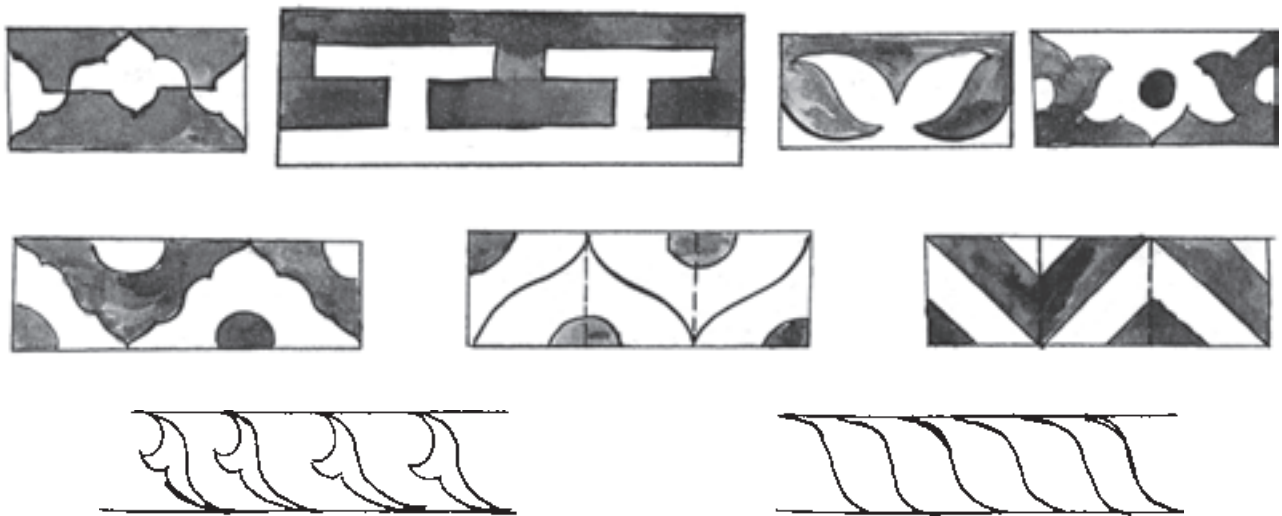
اشکال حاشیه: الف - مستقیم برای طراحی در کادر «مربع یا مستطیل»

ب - منحنی برای طراحی در کادر «دایره یا بیضی»
اقسام حاشیه: حاشیه بر دو نوع است: حاشیه‌ی باریک و حاشیه‌ی پهن

حاشیه‌ی باریک: به دو دسته ساده و نقش‌دار تقسیم می‌شود.

تذکر: عامل اجرایی و فضای موجود، تعیین‌کننده‌ی طراحی اندازه و نوع حاشیه است.

۱- حاشیه‌ی ساده (جدول‌کشی): این حاشیه به دلیل ساده

شکل ۲-۴

ب- حاشیه‌ی نقش‌دار پیچیده (پُرکار) و روش طراحی و اجرا

۱- ترسیم دو خط موازی با فاصله و طول دل‌خواه

۲- تقسیم حاشیه به ابعاد مربع

۳- طراحی بند حلزونی در داخل یکی از مربع‌ها (مطابق شکل)

(شکل)

۴- تعیین محل قرارگرفتن عناصر و اجزای تزئینی بر

روی بند حلزونی^۳

یادآوری:

۱- برای کسب مهارت و توانایی لازم در طراحی حاشیه‌ها، تمرین و ممارست در مورد طرح‌های داخل درس لازم است.

۲- توصیه می‌شود برای تحقیق و مطالعه‌ی بیشتر، از این نوع حاشیه‌ها که در رشته‌های مختلف صنایع دستی مانند، قالی، کاشی و غیره وجود دارد، طراحی و جمع‌آوری نمایید.

۱- در تذهیب، جدول (مجدول)، در کاشی‌کاری، حمیل و در خاتم‌کاری، قاطعی گفته می‌شود.

۲- انواع حاشیه‌ی ساده و کم‌کار را می‌توانید در هنرهای سنتی پیدا کنید.

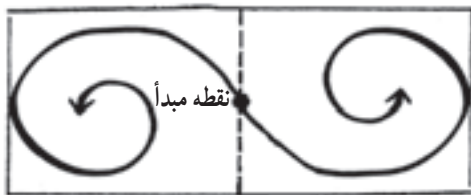
۳- طراحی و تعیین اندازه‌ی گل، برگ و غنچه‌ها باید طوری باشد که فضای داخل مربع به نسبت مساوی و زیبا بر شود. شرایط طراحی یک فضای متناسب عبارت است از: ۱- رعایت شلوغ نشدن ۲- رعایت طراحی اجرای طرح مناسب با فضای موجود، به طوری که نه زیاد شلوغ و فشرده و نه زیاد خلوت و سبک باشد.

ب - قرینه‌سازی دَوَرانی مبدأ کنار (معکوس یا چرخشی)

شکل ۴-۴ تصویر ب - مبدأ کنار

ج - قرینه‌سازی دَوَرانی مبدأ وسط (معکوس یا چرخشی)

شکل ۴-۵ تصویر ج - مبدأ وسط

د - قرینه‌سازی دورانی با دو مبدأ

شکل ۴-۶ دو میدنی

تذکر: برای طراحی حاشیه با روش دو مبدأ، اندازه‌ی فضای واگیره باید بیش از دو مربع باشد.

۲- واگیره: از دو برگردان تشکیل می‌شود. برای اجرای حاشیه باید برگردان را از سمت چپ و یا راست، به صورت آینه‌ای، تکرار کرد.
اقسام واگیره

۱- تشکیل واگیره از دو برگردان با انواع روش‌های قرینه‌سازی

۵- ساخت و ساز عناصر طراحی شده و آماده‌سازی

برگردان^۱

۶- قرینه‌سازی برگردان (طراحی واگیره)

قرینه‌سازی

تعریف: قرینه، به معنی مثل و مانند است و قرینه‌سازی

یعنی شبیه‌سازی کردن.

انواع قرینه‌سازی

الف - قرینه‌سازی انعکاسی (آینه‌ای)

ب - قرینه‌سازی انتقالی (سر هم سوار)

ج - قرینه‌سازی دَوَرانی^۲ (چرخشی)

یکی از کاربردهای قرینه‌سازی در طراحی حاشیه‌هاست.

از آن جایی که حاشیه خود دارای قسمت‌های مختلفی است ابتدا با اجزای آن آشنا می‌شویم.

اجزای حاشیه

حاشیه شامل سه قسمت است:

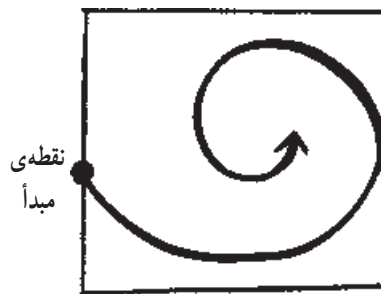
۱- برگردان^۲ و واگیره^۳ - گوشه

۱- برگردان: کوچک‌ترین قسمت حاشیه را «برگردان»

گویند.

انواع قرینه‌سازی در حاشیه

الف - قرینه‌سازی انعکاسی

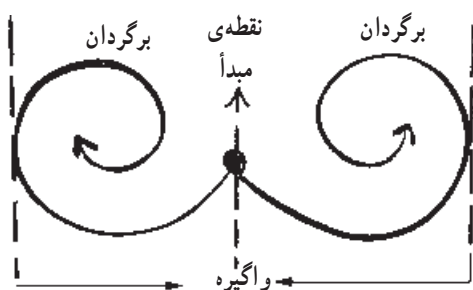
شکل ۴-۳ تصویر الف - قرینه‌سازی انعکاسی مستقیم یا آینه‌ای

۱- برگردان: قسمت یا بخشی از طرح یا نقشی است که از برگرداندن آن (قرینه‌سازی) به یک واحد کامل از طرح کلی (واگیره) دست می‌یابیم که با تکرار واگیره

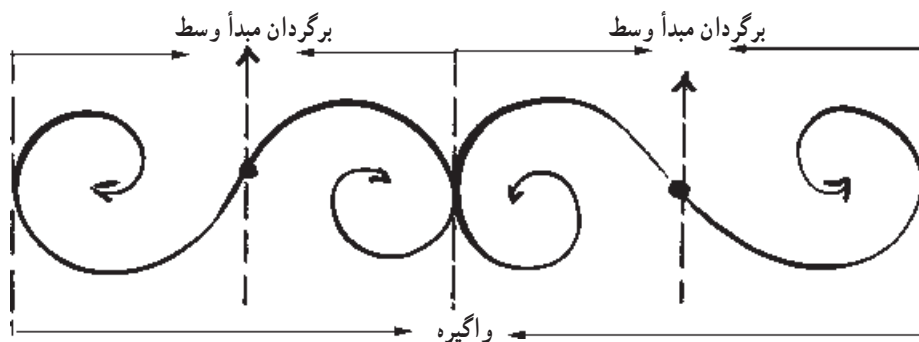
طرح کامل می‌گردد.

۲- قرینه‌سازی دورانی را می‌توان به صورت انعکاسی و یا انتقال نیز اجرا نمود.

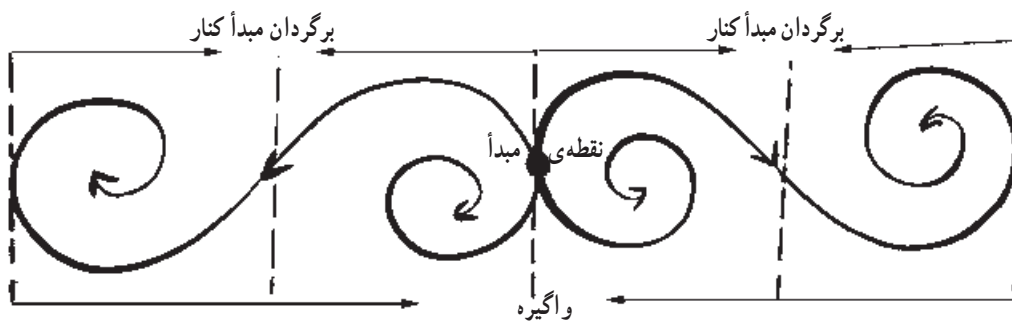
۲- تشکیل واگیره با استفاده از روش انتقالی
 واگیره‌های تشکیل شده از دو برگردان که هر برگردان
 به صورت انعکاسی با آینه‌ای قرار گرفته و یک واگیره را تشکیل
 داده است.

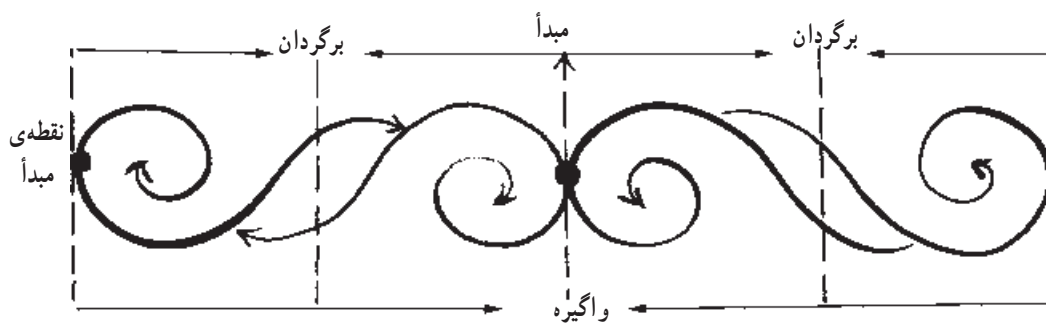
شکل ۴-۷

شکل ۴-۸

شکل ۴-۹

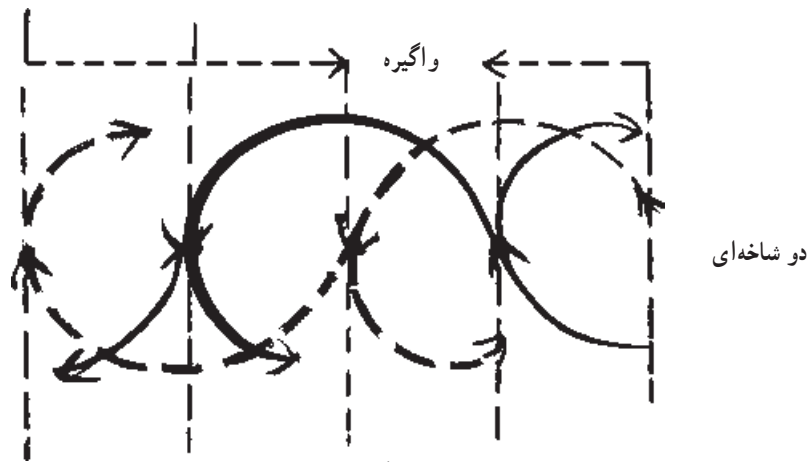

شکل ۴-۱۰

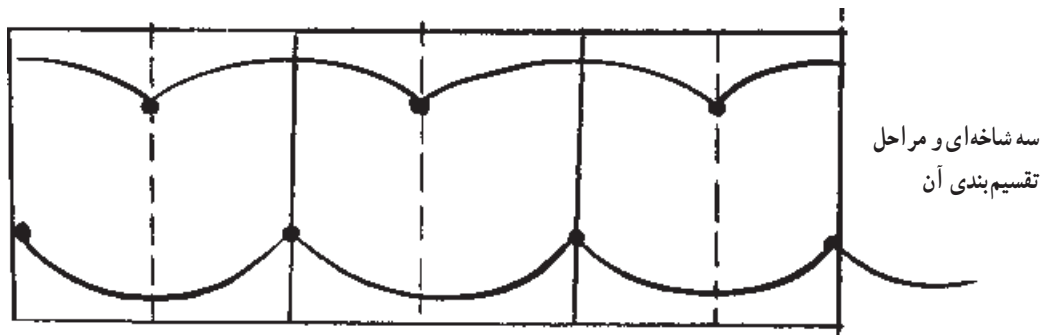
واگیره‌های تشکیل شده از روش انتقالی (سرهم سوار)
تکرار می‌گردد، بدون برگردان

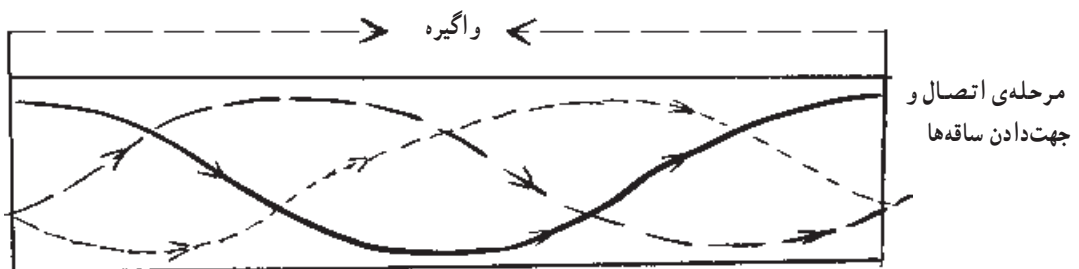
شکل ۴-۱۱

شکل ۴-۱۲

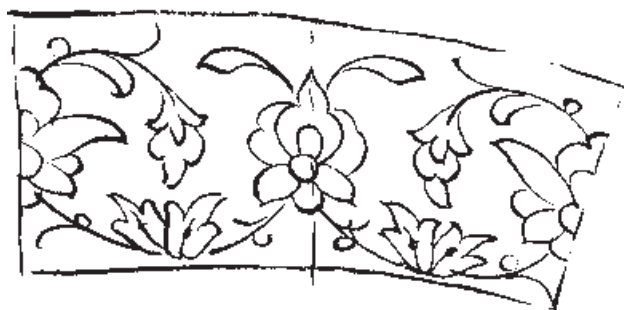

شکل ۴-۱۳

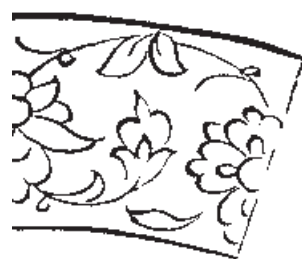
شکل ۴-۱۴

نمونه‌ی یک واگیره ختایی در حاشیه‌ی منحنی :

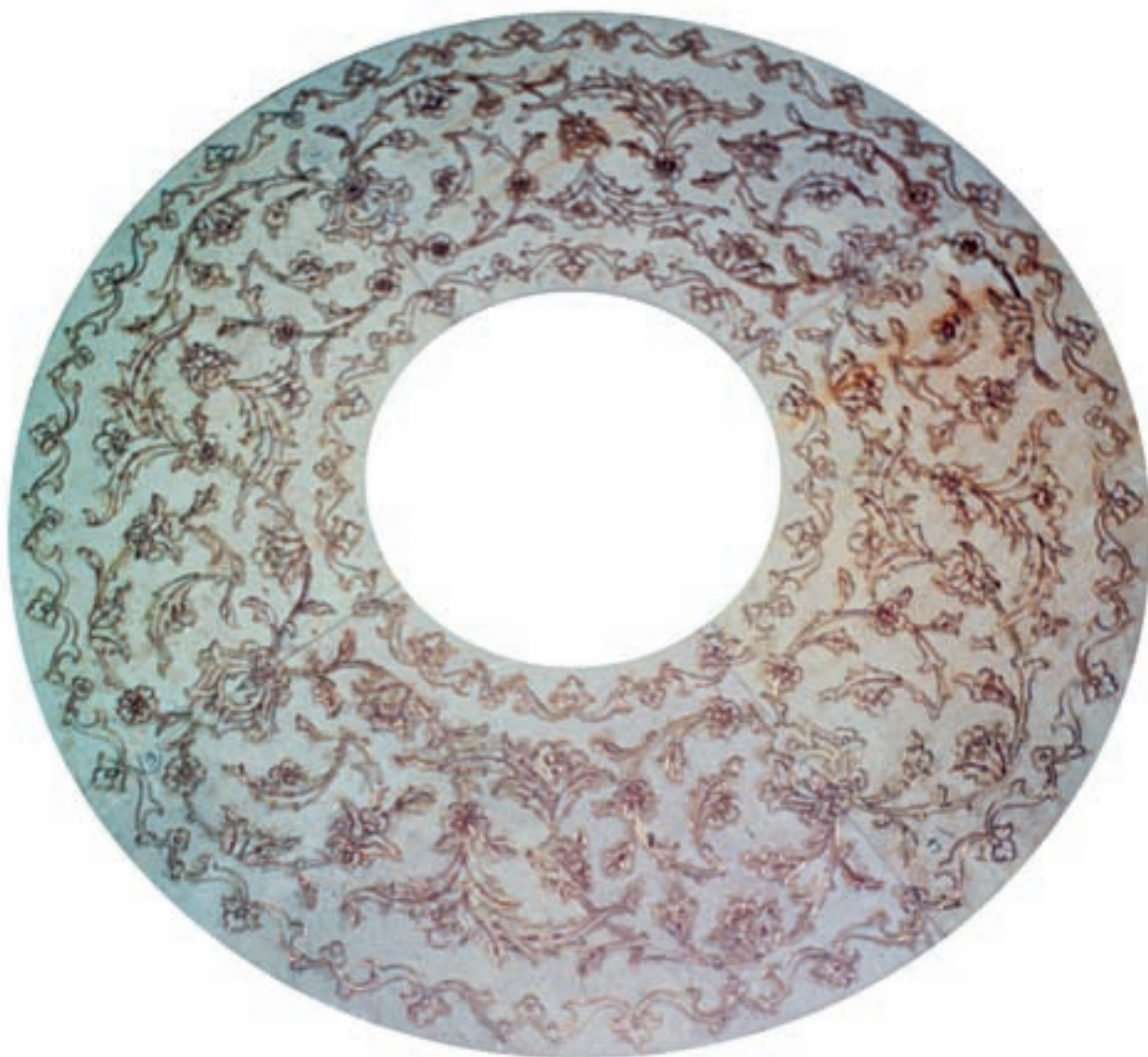

شکل ۴-۱۶

نمونه‌ی یک برگردان ختایی در حاشیه‌ی منحنی :

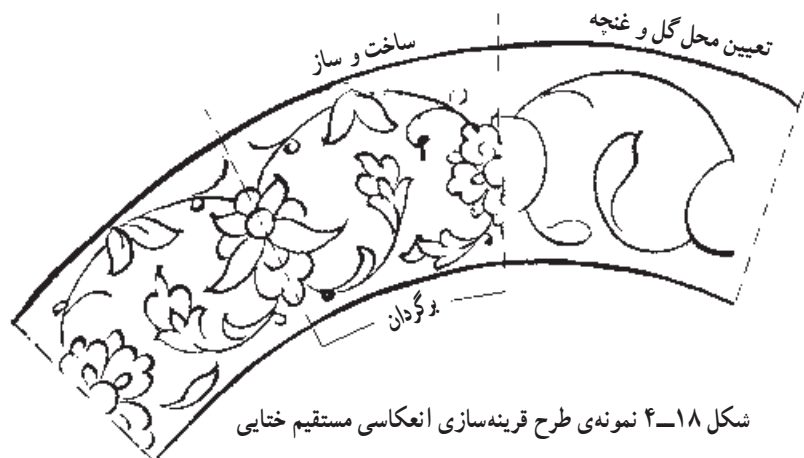
شکل ۴-۱۵

شکل ۴-۱۷ نمونه‌ی طراحی واگیره‌ی معرق سنگ و برنز، طرح تام سن، اجرای آقای غیاث

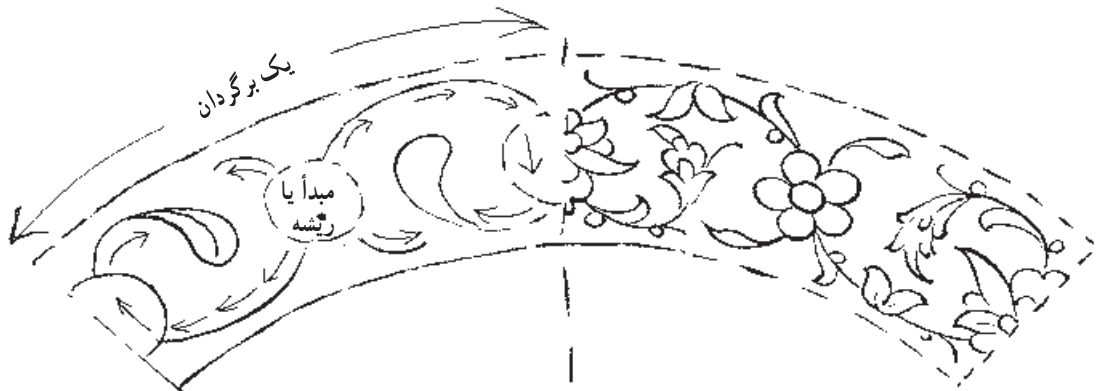
الف - قرینه‌سازی انعکاسی (آینه‌ای) به صورت مستقیم تبدیل به واگیره می‌شود. سپس به همان روش

۱- قرینه‌سازی انعکاسی مستقیم: در این روش، برگردان تکرار می‌گردد.

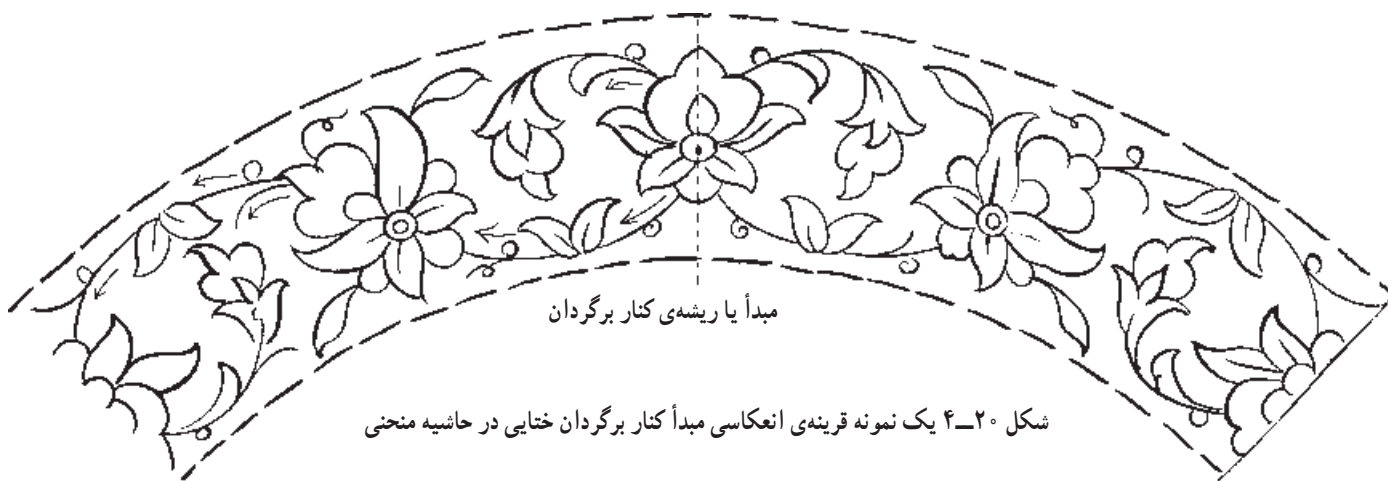
شکل ۱۸-۴ نمونه‌ی طرح قرینه‌سازی انعکاسی مستقیم ختایی

۲- طرح قرینه انعکاسی چرخشی مبدأ وسط برگردان این روش در نقطه‌ی مبدأ، گل‌های گرد یا چرخان قرار می‌گیرد
روش طراحی: مبدأ طراحی مطابق طرح اجرا می‌گردد. در که جهت مشخص و معینی ندارد.

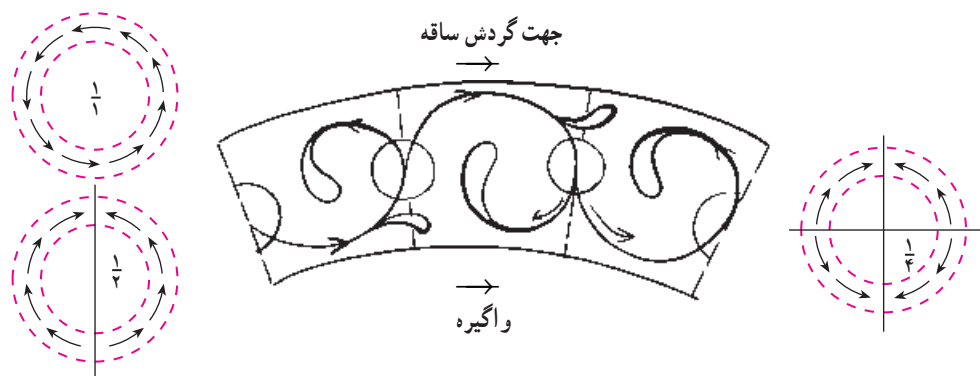
شکل ۱۹-۴ یک نمونه قرینه‌سازی انعکاسی مبدأ وسط برگردان ختایی در حاشیه‌ی منحنی

۳- طرح قرینه‌ی انعکاسی چرخشی مبدأ کنار برگردان: روش جهت‌دار، مانند (پروانه‌ای، عباسی) در وسط بند می‌توان استفاده
طراحی، مطابق طرح اجرا می‌گردد. در این روش از گل‌های نمود.

شکل ۲۰-۴ یک نمونه قرینه‌ی انعکاسی مبدأ کنار برگردان ختایی در حاشیه‌ی منحنی

ب- طرح قرینه‌ی انتقالی سرهم سوار: روش طراحی،
 مطابق طرح اجرا می‌گردد. در این روش طراحی به سه گونه‌ی
 زیر اجرا می‌شود:

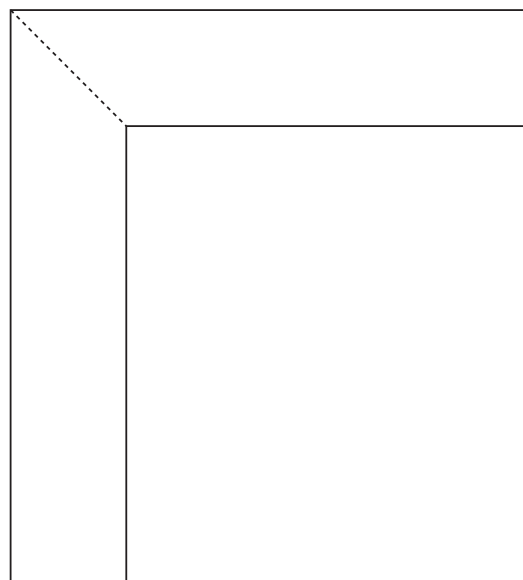
شکل ۲۱-۴ طرح کلی قرینه‌ی انتقالی سرهم سوار با تعیین محل گل و غنچه و برگ ختایی در حاشیه‌ی منحنی

گفتنی است که در این روش، قسمت برگردان وجود
 ندارد ولی واگیره خود حامل «تکرار و تکمیل» طرح است.
 الف- روش طراحی گوشه با شیوه‌ی قرینه‌ی
 انعکاسی
 ۱- گوشه‌ی حاشیه ختایی

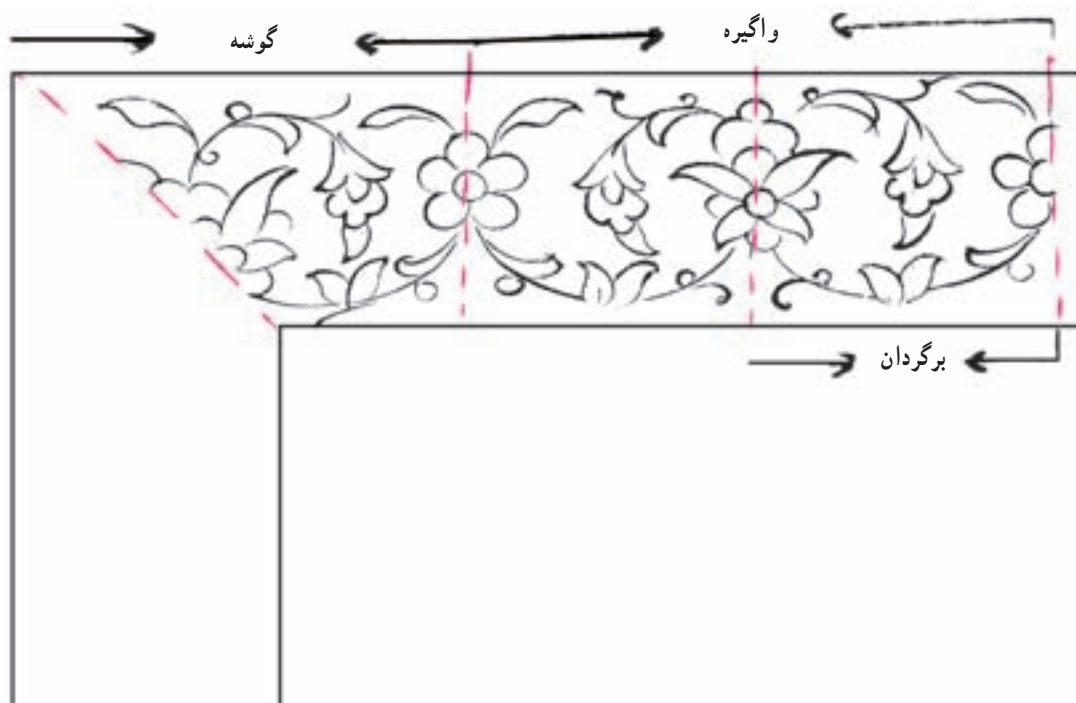

شکل ۲۳-۴ نمونه‌ی یک واگیره ختایی قرینه‌ی انعکاسی

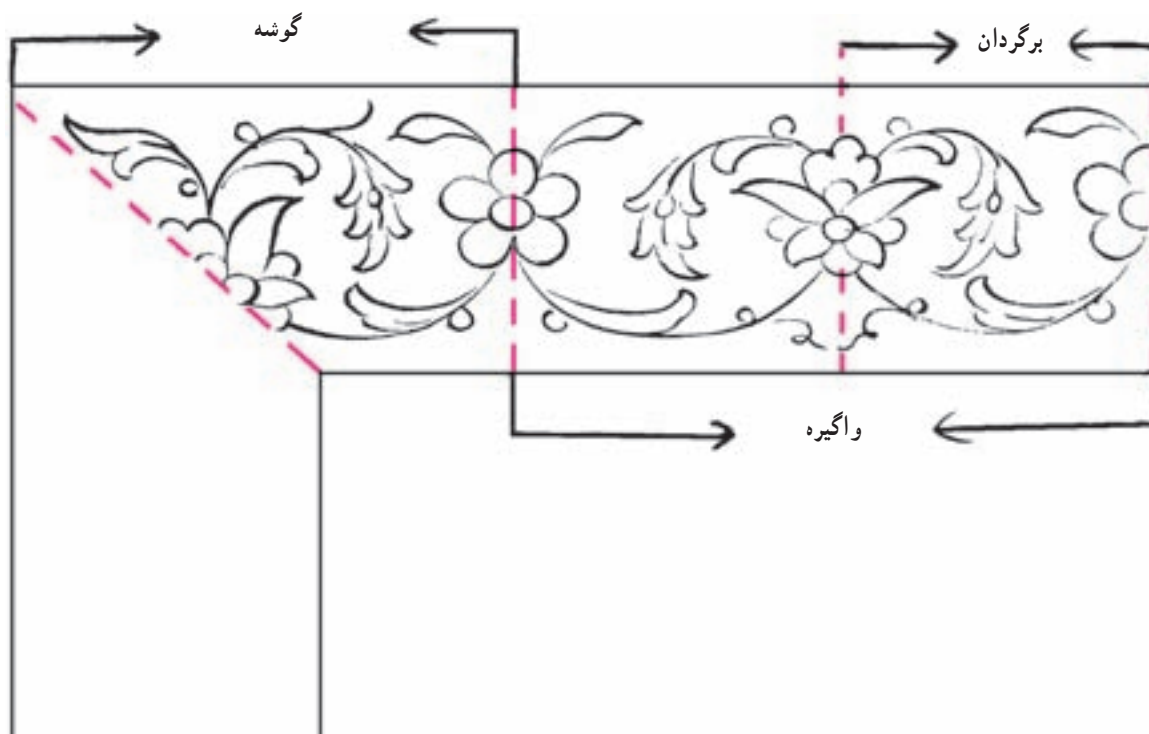
۳- گوشه: گوشه، از شکسته شدن حاشیه در اشکال
 مختلف هندسی زاویه‌دار به وجود می‌آید و دارای زاویه‌هایی با
 درجات مختلف است (تصویر زیر).

شکل ۲۲-۴ گوشه

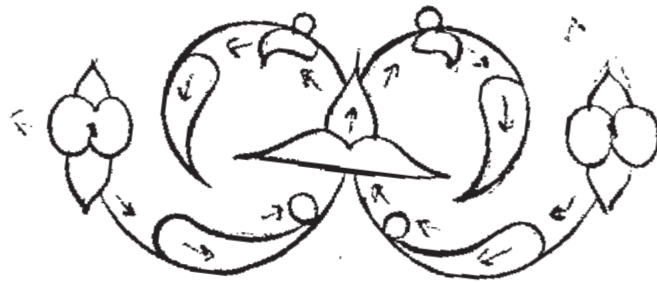

شکل ۲۴-۴ نمونه‌ی یک گوشه در حاشیه ختایی با گل پروانه‌ای و غنچه بر اساس قرینه‌ی انعکاسی

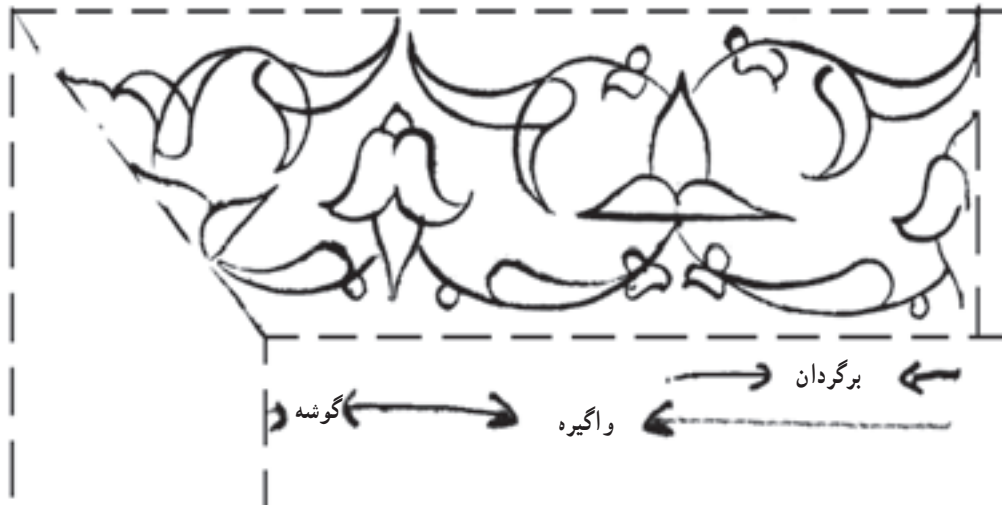

شکل ۲۵-۴ نمونه‌ی یک گوشه در حاشیه‌ی ختایی با گل پروانه‌ای و برگ بزرگ بر اساس قرینه‌ی انعکاسی

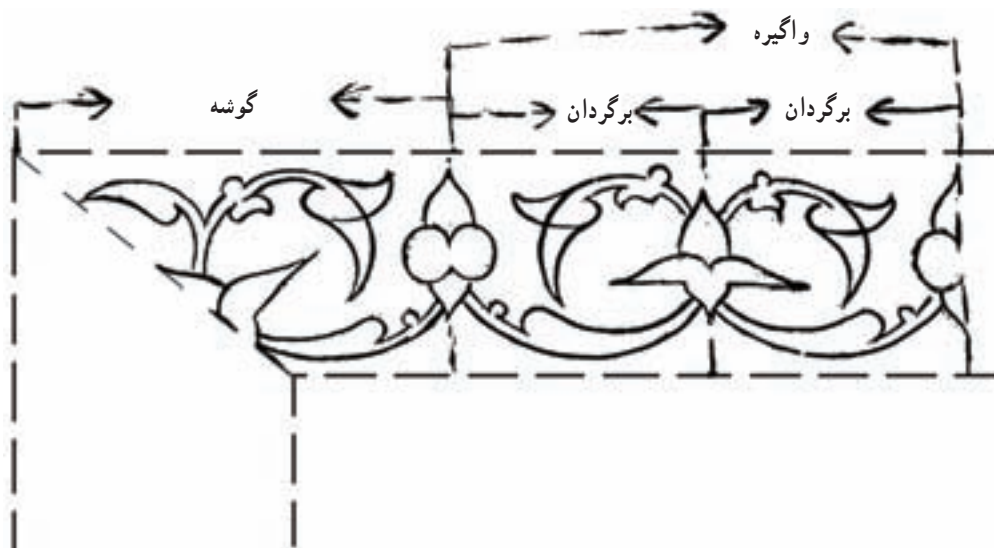
۲- گوشه‌ی حاشیه‌ی اسلیمی

شکل ۲۶-۴ نمونه‌ی یک واگیره اسلیمی قرینه‌ی انعکاسی

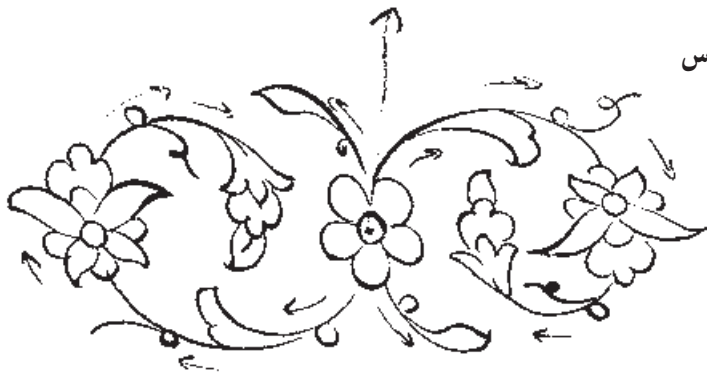

شکل ۲۷-۴ نمونه‌ی یک گوشه در حاشیه اسلیمی با سربند مثلثی و لاله‌ای بر اساس قرینه‌ی انعکاسی

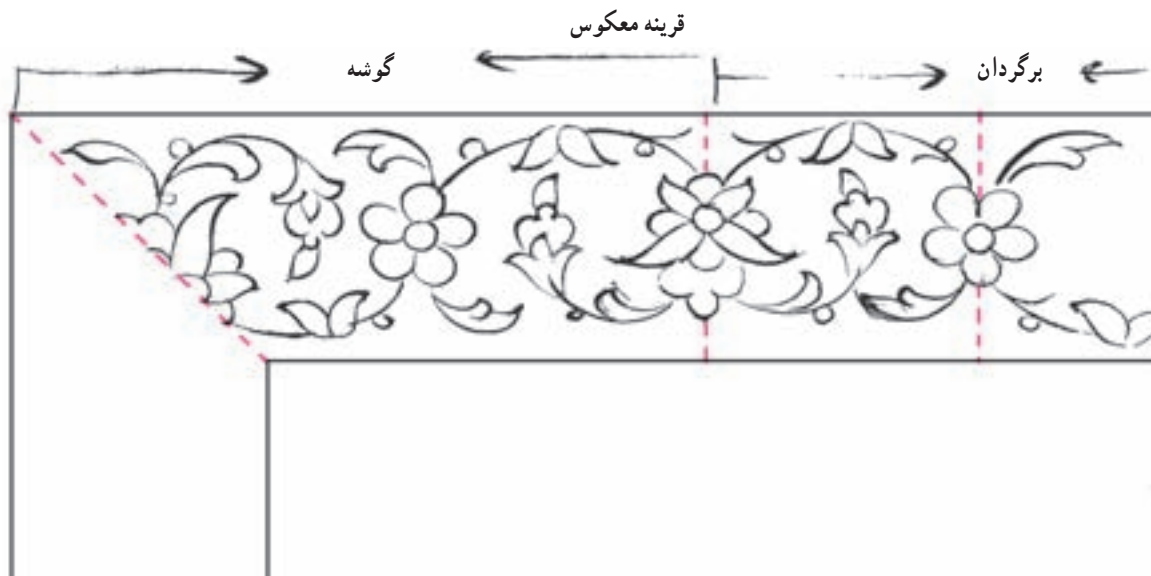

شکل ۲۸-۴ نمونه‌ی یک گوشه در حاشیه‌ی اسلیمی زائده دار و دو نوع سربند بر اساس قرینه‌ی انعکاسی

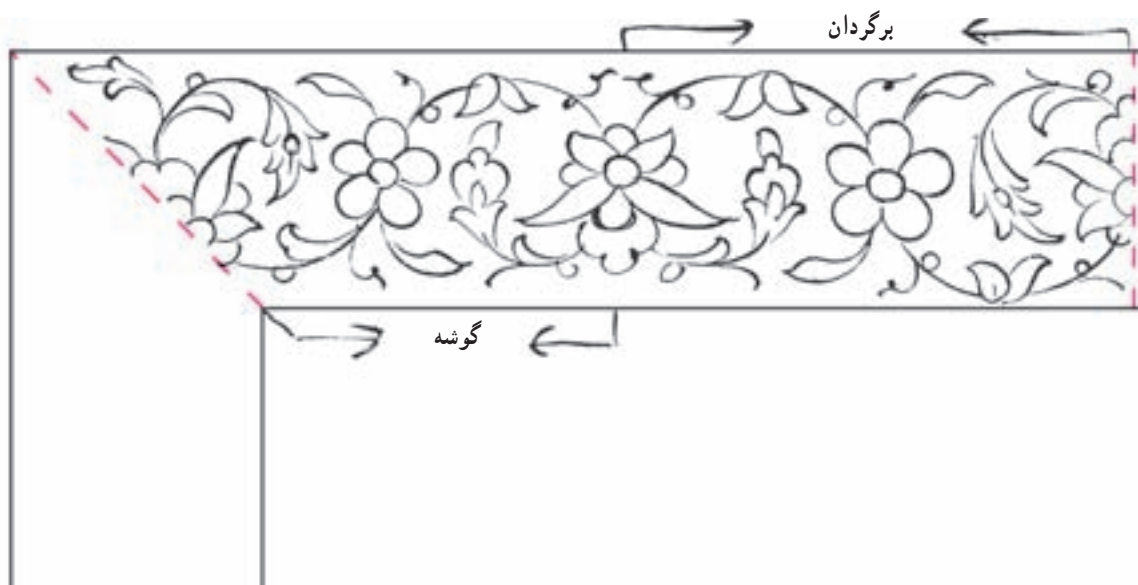
ب- روش طراحی گوشه برای حاشیه بر اساس
 قرینه‌ی دورانی مبدأ وسط
 ۱- طراحی گوشه حاشیه‌ی ختایی

شکل ۲۹-۴- نمونه‌ی یک واگیرده‌ی ختایی قرینه‌ی دورانی مبدأ وسط

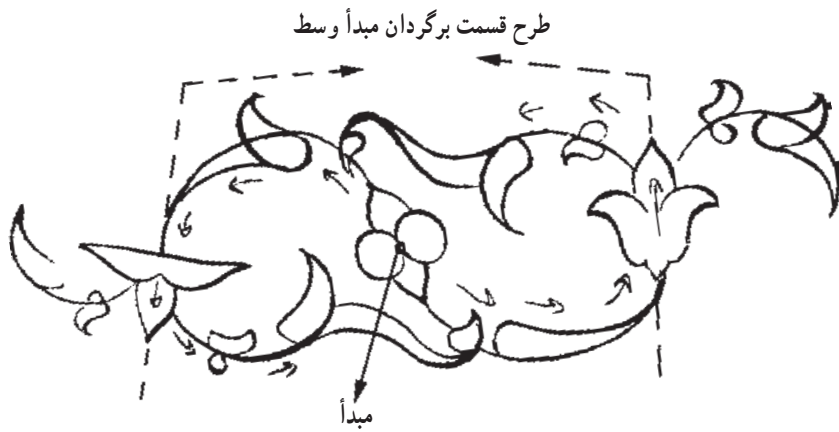

شکل ۳۰-۴- نمونه‌ی یک گوشه در حاشیه‌ی ختایی پروانه و غنچه براساس قرینه‌ی دورانی مبدأ وسط

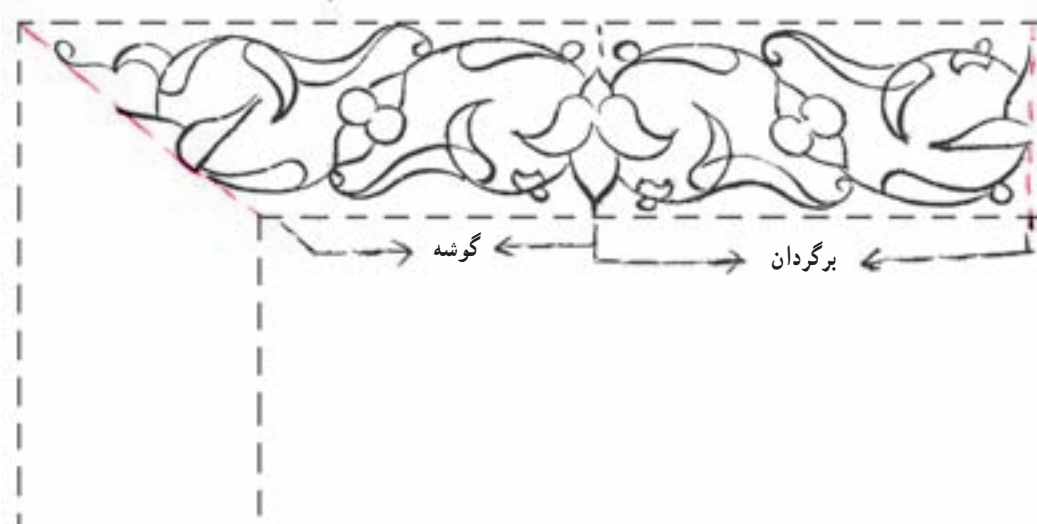

شکل ۳۱-۴- نمونه‌ی یک گوشه در حاشیه‌ی ختایی پروانه، غنچه و برگ بزرگ براساس قرینه‌ی دورانی مبدأ وسط

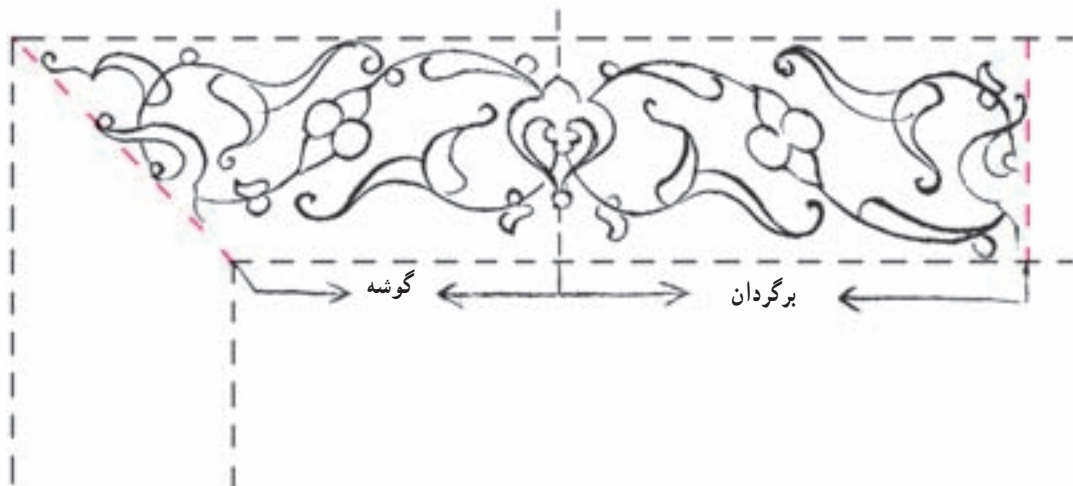
۲- طراحی گوشه‌ی حاشیه اسلیمی
 دو نوع طراحی گوشه‌ی حاشیه
 (شکل‌های ۴-۳۲ و ۴-۳۳)

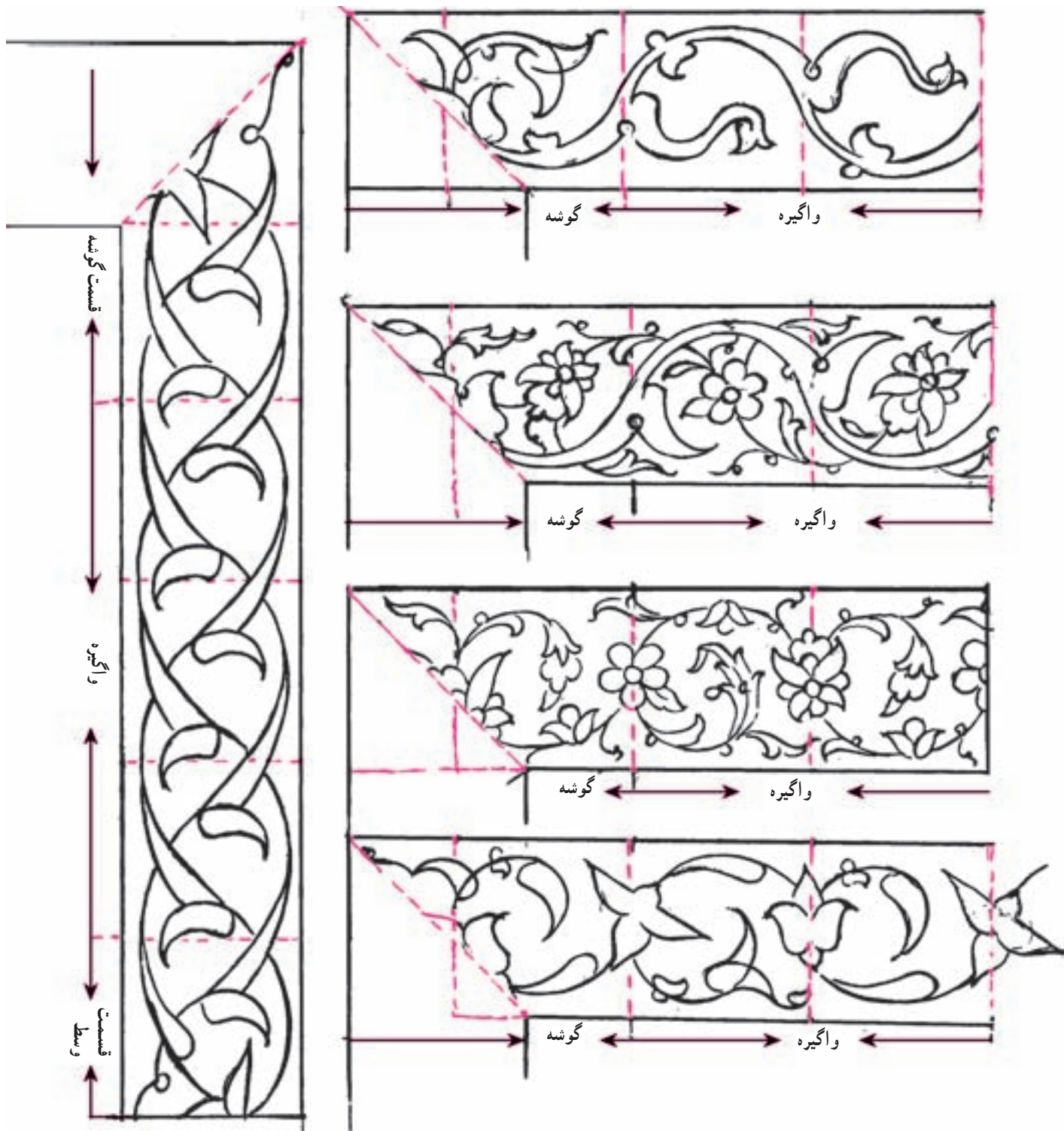
شکل ۴-۳۲ نمونه‌ی یک واگیره اسلیمی قرینه‌ی دورانی مبدأ وسط

شکل ۴-۳۳ نمونه‌ی یک گوشه در حاشیه‌ی اسلیمی با سربند لاله‌ای براساس قرینه‌ی دورانی مبدأ وسط

شکل ۴-۳۴ نمونه‌ی یک گوشه در حاشیه اسلیمی با سربند صنوبری بر اساس قرینه‌ی دورانی مبدأ وسط

شکل ۳۵-۴

متن

فضای داخل حاشیه را «متن» گویند.

اجزای متن عبارت‌اند از:

۱- لچک ۲- ترنج یا شمشه ۳- سر ترنج ۴- فضای بین

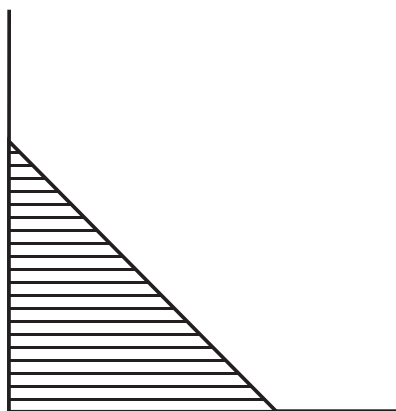
لچک و ترنج

۱- تعریف لچک: کلاً به فضاهای مثلثی شکلی که در

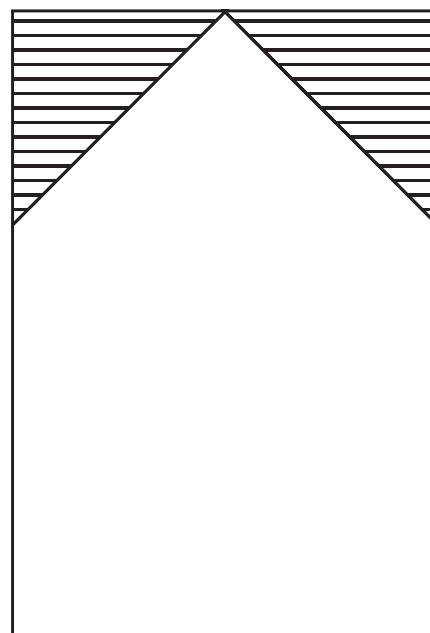
گوشه‌های متن قرار می‌گیرد، «لچک» می‌گویند. لچک دارای

حالت‌های گوناگونی است: شکل محرابی، چلیپا، متقارن (شکل

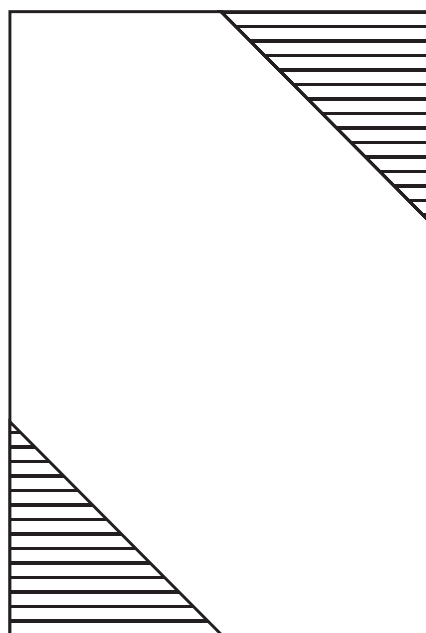
۴-۳۶)

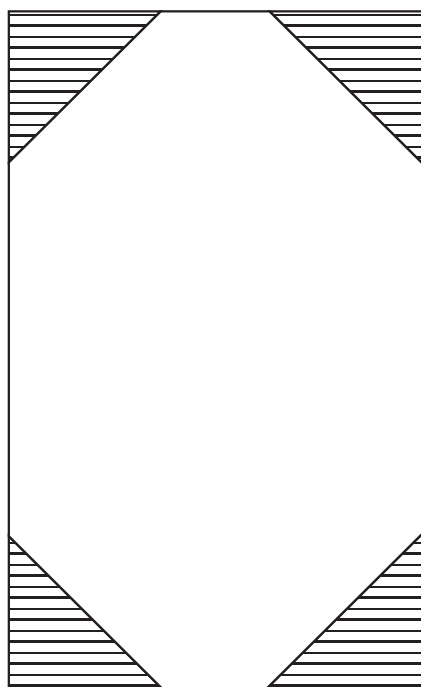
لچک

شکل ۱- محرابی

شکل ۲- چلیپا

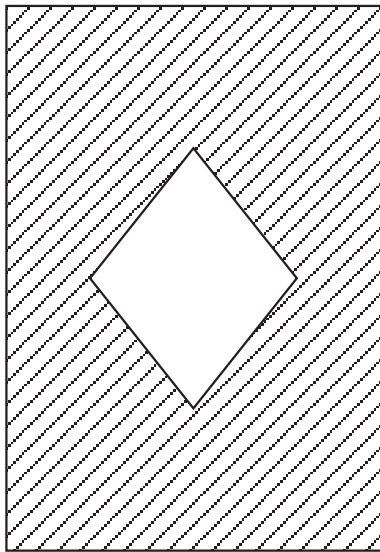

شکل ۳- متقارن

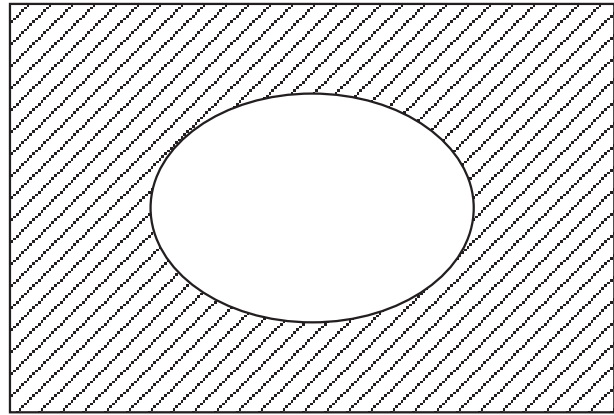
۲- ترنج و شمسه:

گفته می‌شود (شکل ۴-۳۷).

الف - ترنج: به طرح مرکزی متن که به شکل بیضی یا لوزی «شبه یکی از مرکبات به نام ترنج» طراحی شده باشد «ترنج»

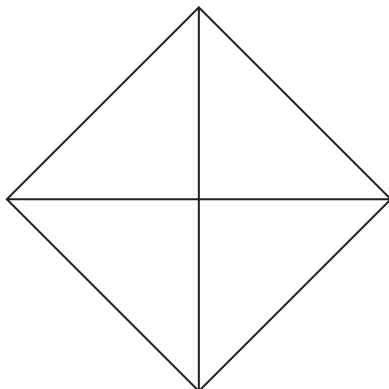
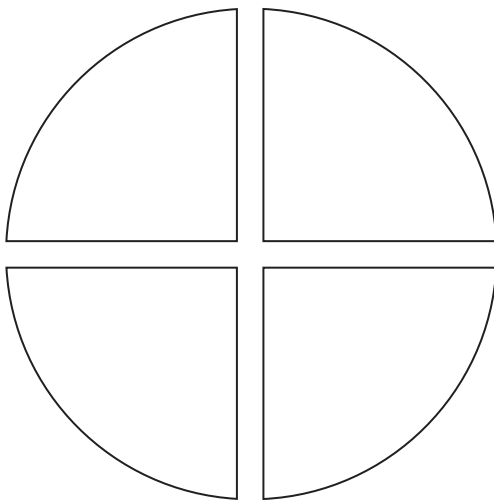
شکل ۱

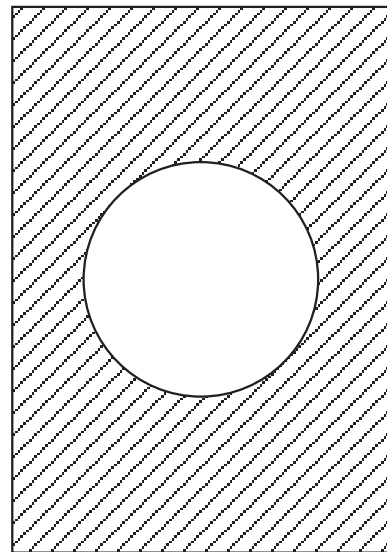
شکل ۲

شکل ۴-۳۷

ب- شمسه^۱: به طرح مرکزی متن، که به شکل دایره باشد و حالت‌هایی از شعاع خورشید در آن طراحی گردد، می‌گویند (شکل ۴-۳۸).

شکل ۴-۳۹

شکل ۴-۳۸

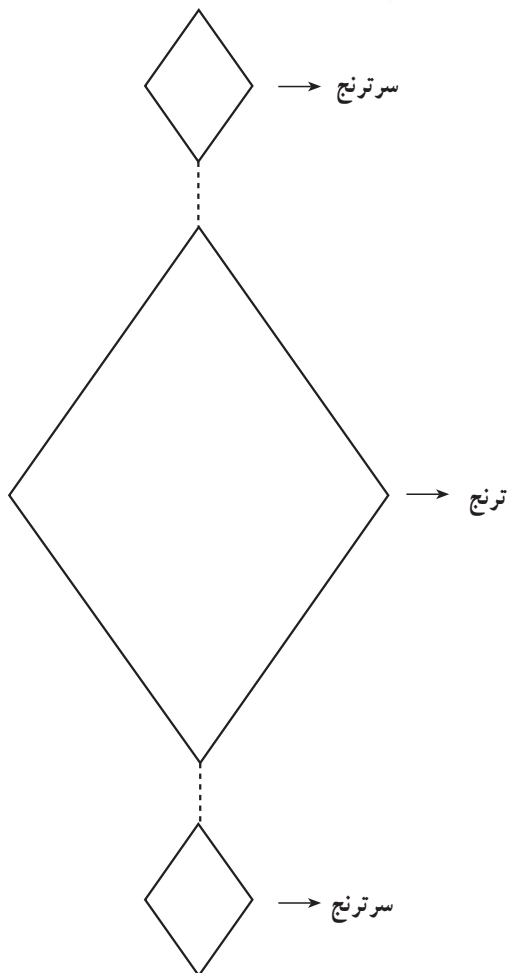
تذکر: گاهی اوقات از ترکیب چهار لچک یک ترنج و یا

شمسه به وجود می‌آید.

۱- در عربی به معنی خورشید کوچک است.

شکل ۴-۴۰ نمونه‌ی طراحی $\frac{1}{4}$ ترنج

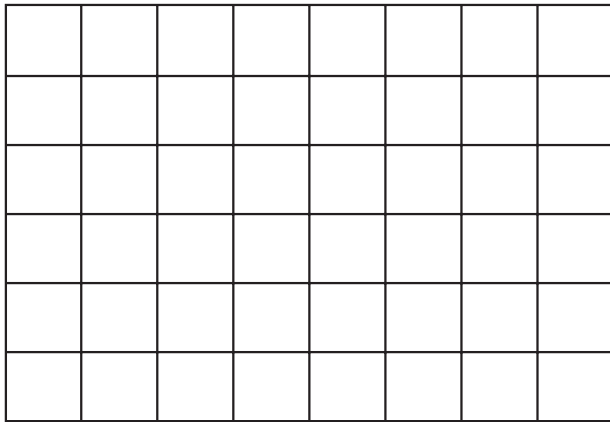
شکل ۴-۴۱

۳- سر ترنج: به اشکالی که در دو طرف «بالا و پایین»

ترنج، طراحی شده و قرار گرفته باشد «سر ترنج» می‌گویند. گاهی اوقات متن دارای فضای زیاد در جهت طول است. از این رو، برای ایجاد تناسب و زیبایی و کم کردن فضای خالی و تقسیم متناسب فضا از سر ترنج استفاده می‌شود، که اصولاً در کادرهای بیضی و مستطیل بیش‌ترین استفاده را دارد.

روش طراحی سر ترنج: سر ترنج اشکال گوناگون دارد که

با روش $\frac{1}{4}$ یا انواع روش‌های قرینه‌ای طراحی می‌گردد.

۴- زمینه: زمینه، به جایی گفته می‌شود که متن و حاشیه در آن ترکیب و طراحی می‌شود.

شکل زمینه: به‌طور کلی زمینه می‌تواند مطابق یکی از اشکال هندسی «دایره، بیضی، مربع، مستطیل، مثلث» و یا ترکیبی از آن‌ها باشد.

– تقسیم بندی زمینه: زمینه به چهار شکل (مطابق تصویر) تقسیم بندی می‌شود.

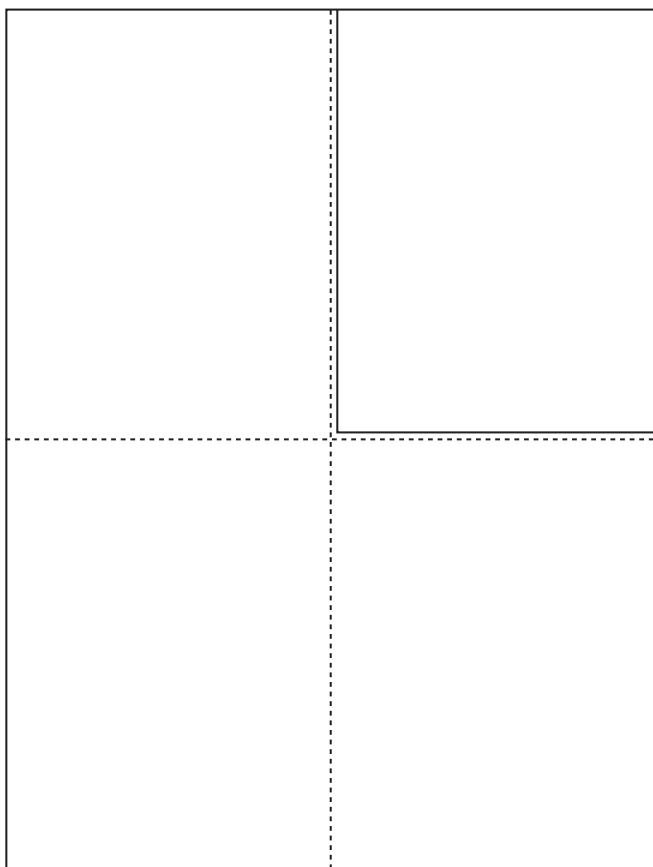
۱- تکرار، ۲- یک چهارم $\frac{1}{4}$ ، ۳- یک دوم $\frac{1}{2}$ ،

۴- یک یکم $\frac{1}{8}$

شکل ۴۲-۴ تکرار

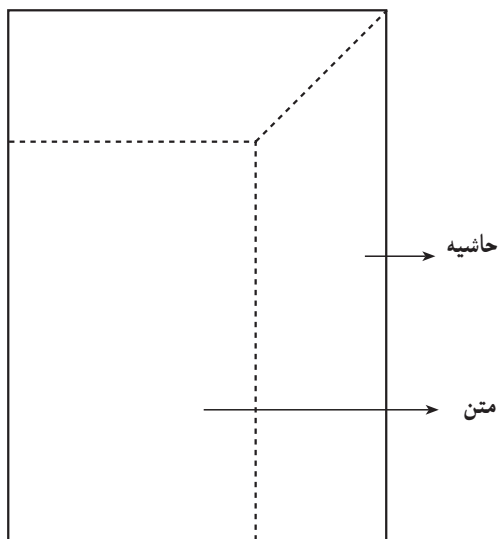

شکل ۴۳-۴ نمونه‌ی طراحی بته برای فضای تکراری برای پارچه زربافت

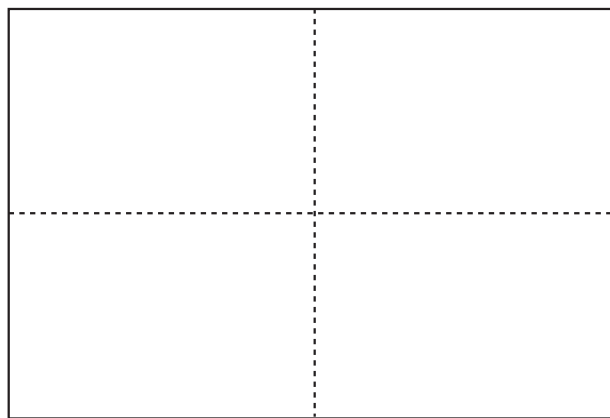

شکل ۴-۴۵ تقسیم زمینه بر اساس یک چهارم، $\frac{1}{4}$

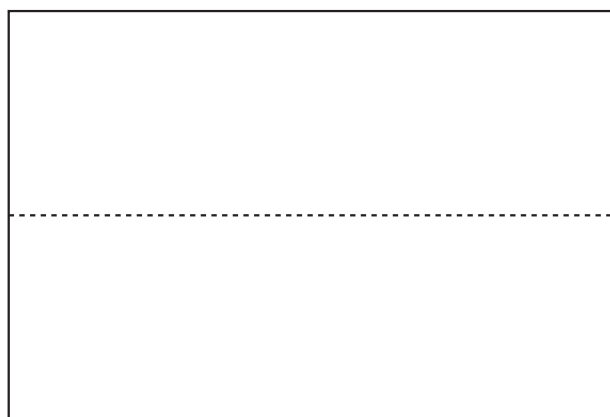
تقسیم شکل به نسبت متناسب میان حاشیه و متن:
طراحی حاشیه و متن به یکی از روش‌های گفته شده.

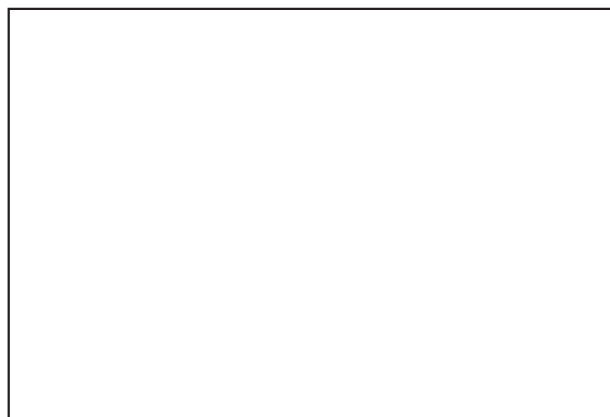
شکل ۴-۴۶

یک چهارم، $\frac{1}{4}$

یک دوم، $\frac{1}{2}$

یک یکم، $\frac{1}{3}$

شکل ۴-۴۴

۱- انتخاب اندازه و نسبت حاشیه به متن، به نوع کاربرد آن بستگی دارد.

خودآزمایی

- ۱- اشکال مختلف حاشیه را توضیح دهید.
- ۲- انواع حاشیه را توضیح دهید.
- ۳- حاشیه‌های نقش‌دار را نام ببرید.
- ۴- اجزای حاشیه (برگردان، واگیره و انواع آن، گوشه و انواع آن) را طراحی کنید.
- ۵- متن و اجزای آن را تفکیک کنید.
- ۶- انواع روش‌های پر نمودن زمینه را شرح دهید.
- ۷- انواع حاشیه‌ها را با انواع گل‌ها و برگ‌ها طراحی کنید.
- ۸- چند حاشیه در اندازه و اشکال مختلف طراحی کنید.